

УДК: 339.564(477)

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-131-135

ДОВГАНЬ Д. А.

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

МОДЕЛІ АНАЛІЗУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКСПОРТУ

Процес глобалізації світової економіки висуває особливі вимоги до оцінки конкурентоспроможності експорту, оскільки саме від об'єктивності проведеного аналізу залежить ефективність експортної діяльності. В статті розглядаються методологічні аспекти аналізу конкурентоспроможності експорту. Запропоновано модель оцінки конкурентоспроможності експорту. Охарактеризовано чинники, які доцільно використовувати в процесі оцінки. Обґрунтовано три моделі розвитку конкурентоспроможності експорту.

Ключові слова: модель, оцінка, конкурентоспроможність експорту, розвиток, міжнародна торгівля.

DOVGAN D.

Kyiv National Economic University named after V. Hetman

MODELS OF ANALYSIS OF EXPORT COMPETITIVENESS

In the context of the globalization of the world economic space, the ability of a domestic industrial enterprise to be competitive on the world market is relevant, as foreign enterprises-competitors are technologically stronger and more competitive. Under these conditions, it is necessary to determine the level of competitiveness of exports in order to obtain long-term competitive advantages.

In the scientific literature, the methods of measuring competitiveness are usually focused on the assessment of a country, region or enterprise. In our view, these same methods can be used to measure export competitiveness, including analyzing and comparing several indicators that are specific to competitiveness or to calculate the competitiveness index; environmental factors - economic, financial, social, political and institutional combined in a totality, which is comprehensively analyzed. The process of globalization of the world economy \ t It is possible only from the total number of studies conducted on the effectiveness of export activity. The article deals with the methodological aspects of the analysis of the competitiveness of exports. The model of comparison is proposed. Characterized factors that are used in the process. Three models of development of export competitiveness are grounded.

The proposed model of export competitiveness assessment in the context of certain factors will allow to systematize information on export flows and promote the formation of a sound strategy for the development of competitive exports.

Key words: model, estimation, export competitiveness, development, international trade.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світового економічного простору спроможність вітчизняного промислового підприємства бути конкурентоспроможним на світовому ринку є актуальною, оскільки іноземні підприємства-конкуренти є технологічно сильнішими та більш конкурентоспроможними. За цих умов необхідно визначити рівень конкурентоспроможності експорту із метою отримання довгострокових конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням міжнародної торгівлі присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних учених, але питання систематизації оцінки та розвитку конкурентоспроможності експорту розглядалися не системно.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість досліджень конкурентоспроможності, практично відсутні науково-прикладні розробки щодо формування моделей розвитку конкурентоспроможності експорту.

Формулювання цілі статті. Метою статті є узагальнення теоретичних підходів щодо моделей оцінки та розвитку конкурентоспроможності експорту.

Мета статті полягає у розгляді основних складових запропонованої моделі оцінки конкурентоспроможності експорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі методи вимірювання конкурентоспроможності, як правило, зосереджені на оцінці країни, регіону або підприємства. На наш погляд, ці ж методи можуть застосовуватися для вимірювання конкурентоспроможності експорту, включаючи аналіз та порівняння кількох показників, характерних для конкурентоспроможності або розрахунку індексу конкурентоспроможності; фактори зовнішнього середовища – економічні, фінансові, соціальні, політичні та інституційні об'єднані в сукупність, яка комплексно аналізується.

Конкурентоспроможність може бути проаналізована з урахуванням статичної та динамічної перспективи, тобто закріплення поточної позиції і його варіації з точки зору часу або шляхом аналізу циклічної послідовності відносин між факторами та загальною конкурентоспроможністю.

Більшість методів оцінки конкурентоспроможності ґрунтуються на аналізі єдиного чинника національної конкурентоспроможності, а не на його складових. Це перешкоджає розумінню причинно-наслідкових зв'язків серед чинників конкурентоспроможності та їх впливу на загальну конкурентоспроможність і обмежує можливості практичного застосування при оцінці конкурентоспроможності. Крім того, оцінка проводиться на основі сучасних методів, які в основному ґрунтуються на даних щодо якості.

Це означає, що результати оцінок в основному відображають тлумачення фактів, а не самі факти. Поширеність цих методів у науковій літературі пояснюється багатоаспектністю поняття конкурентоспроможності і швидкою зміною факторів, яке обумовлене зміною іншого чинника, який впливає на конкурентоспроможність.

П. Анісімовайте та Л. Марцісаускене [1] відзначають, що правильно обрана система показників міжнародної конкурентоспроможності дозволяє розкрити конкурентні переваги країни та її позиції в міжнародному просторі.

В умовах інтернаціоналізації світового економічного середовища найбільш вагомим чинником розвитку економіки будь-якої країни є здійснення її суб'єктами господарювання ефективного експорту, стратегічне завдання якого – розширення національних меж на основі реалізації конкурентних переваг, стимулювання розширеного відтворення за рахунок додаткових ринків збуту та збільшення національного доходу.

Як свідчить практика розвинутих країн, фінансова підтримка підприємств з боку держави шляхом формування системи стимулювання експорту надзвичайно важлива при їх виході на міжнародні ринки.

Аналіз досвіду економічно розвинутих країн свідчить, що для успішної інтеграції країни до світового ринку та підвищення конкурентоспроможності експорту, зусилля держави повинні бути зосереджені на підвищенні ефективності металургійного виробництва та досягненні його сталого розвитку.

Зазвичай вважається, що політика імпортозаміщення і стимулювання експорту є протилежними і взаємовиключними за своєю сутністю та, як правило, представлені в якості альтернативних стратегій розвитку торгівлі. Але останнім часом все більшого визнання отримує припущення, що модель заміщення імпорту і стимулювання експорту не є взаємовиключними альтернативами, а швидше доповнюють одна одну, а модель стимулювання експорту може ефективно працювати і в умовах значної лібералізації торгівлі [2].

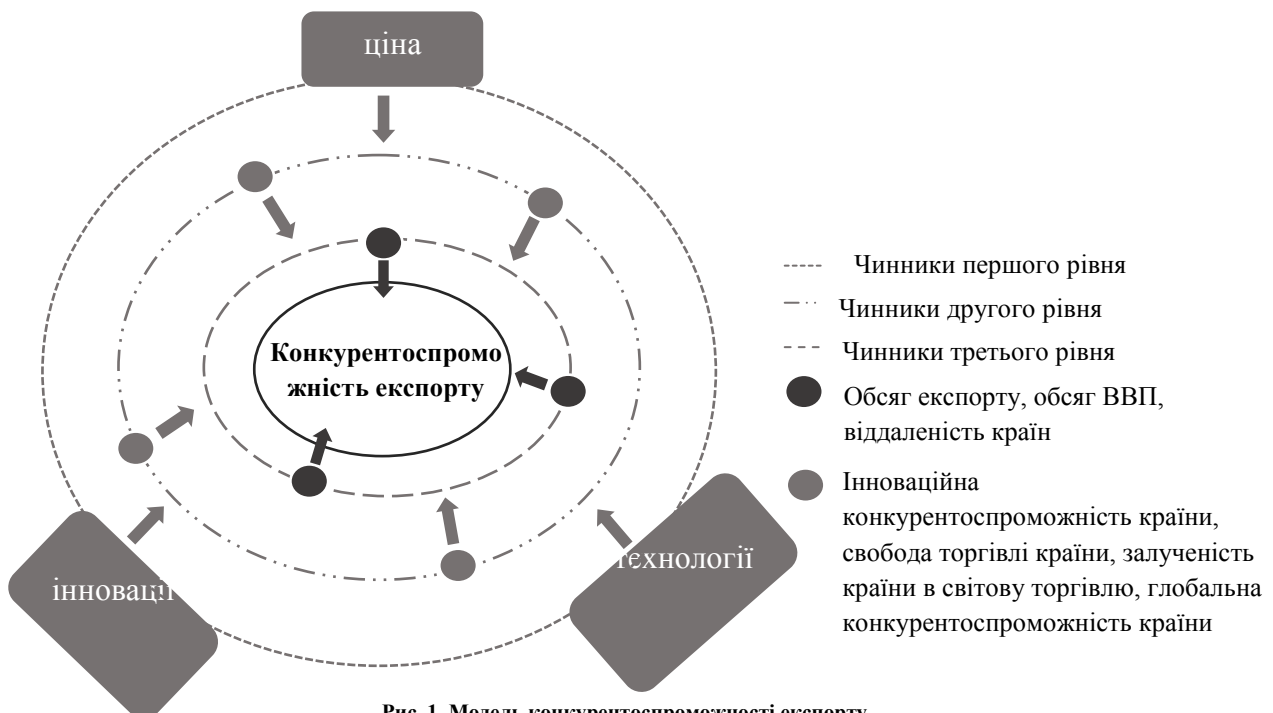

Рис. 1. Модель конкурентоспроможності експорту

В якості показника розміру економіки доцільно використовувати реальні обсяги ВВП країни (в доларах США), а як відстані між експортером і імпортером – середньоарифметичну відстань між ключовими портами двох країн.

К. Лавлесом (2010) [3] було доведено, що величина ВВП країни, що експортує в багатьох дослідженнях була доведена позитивним співвідношенням із сумою загального експорту з цієї країни. Це цілком логічно, оскільки як правило, країни з великим ВВП мають більшу кількість компаній, а також більшу кількість експортних компаній.

Відстань – інваріантна змінна часу, тому вона залишається постійною протягом всього періоду дослідження. Дистанція часто використовується як проксі для транзакційних витрат для торгівлі між двома країнами. Тому більша відстань між двома країнами зменшує обсяги торгівлі між ними, оскільки передбачається, що витрати на торгівлю зростатимуть.

Відстань між державами вимірюється по прямій між столицями. Тобто ігнорується такий факт, як територія країн (експортер може знаходитись у найвіддаленішій точці по відношенню до імпортера, а

«підприємство-імпортер» знаходиться у найвіддаленішій точці своєї країни по відношенню до експортера). Також ігнорується наявність водних шляхів сполучення між державами. Це також збільшує навантаження на експортера. Тому розрахунок може бути здійснений за умови використання як константи розрахованої середньоарифметичної відстані між портами країн-партнерів, оскільки вартість доставки товарів найбільш низькою є саме на морському транспорті [3].

Нещодавно було зазначено, що краще наближення витрат на транспортування можна отримати, застосовуючи також індекс інфраструктури, оскільки хороша інфраструктура робить перевезення дешевшими і навпаки (Мартінес-Зарзособ Новак-Леманн, 2007) [4].

Чим більше відстань між об'єктами, тим вище транспортні витрати і внаслідок менше двостороння торгівля, тому оцінка коефіцієнта при відстані між країнами імовірно повинна бути від'ємною.

Серед факторів, що обумовлюють перспективи збуту продукції на світовому ринку в якості фактору конкурентоспроможності другого порядку доцільно використовувати індекс глобальної конкурентоспроможності країни. Наступним показником є індекс свободи торгівлі, який враховує обсяг тарифних та нетарифних бар'єрів. Тому використання даного індексу доцільне як для експортера, так і для імпортера, оскільки враховує як експортні, так й імпорتنі бар'єри. Використання індексу свободи торгівлі дозволяє визначити тенденцію щодо лібералізації її торговельних відносин, індексу інноваційної конкурентоспроможності країни – рівень впровадження інновацій, а індекс залученості країни в світову торгівлю – ступінь участі країни в світовій торгівлі.

Залежно від виду конкурентних переваг варто виділити наступні моделі конкурентоспроможного експорту: інноваційна, технологічна, цінова та комбінована. Варто відзначити, що інноваційна модель конкурентоспроможності експорту використовується Францією, технологічна – США, цінова – Китаєм.

Головною умовою досягнення конкурентоспроможності експорту є активна інноваційна та інвестиційна діяльність. Проведений аналіз державної політики розвинених країн у сфері інноваційного розвитку за ступенем державного її регулювання дозволив визначити дві форми – найменшого втручання та найактивнішої підтримки. Перша так звана англо-американська модель інноваційної конкурентоспроможності експорту характеризується повною автономією та самостійністю в інноваційній діяльності. За цієї моделі ринкові механізми самі сприяють прискоренню інноваційного процесу, тому держава основні зусилля спрямовує на підтримку розвитку ринкового середовища.

Друга – це так звана франко-японська модель, що характеризується значним впливом держави на розвиток інноваційного процесу, зокрема і неринковими методами — шляхом прямих дотацій і субсидій підприємствам і організаціям, які здійснюють інноваційну діяльність. У цих моделях спільним є те, що державну політику в інноваційній сфері здійснюють методами прямого і непрямого стимулювання, що їх використовують певною мірою у кожній країні, залежно від того, до якого полюсу тяжіє національна інноваційна політика.

Перша модель включає непрямі методи стимулювання інноваційної діяльності, а друга – застосовує сукупність методів прямого стимулювання інноваційного процесу. Проте жодна із цих моделей у чистому вигляді не використовується жодною країною.

В останні роки багато держав використовують змішані форми заохочення інноваційної конкурентоспроможності, які включають її різні варіанти фінансування та оподаткування ризикових проектів з високим ступенем ризику. У Німеччині їх назвали «непрямою специфічною допомогою», що являє собою комбінацію прямої та непрямой підтримки державою інноваційно-активних фірм, які беруть участь у реалізації державних науково-технічних програм [5].

Головним рушієм міжнародної торгівлі є використання компаніями інновацій в конкурентній боротьбі з метою підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності. Саме такий децентралізований "попит на інновації" сприяє побудові цілісної національної інноваційної системи, в якій забезпечується взаємодоповнюваність бюджетного та корпоративного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. в конкурентоспроможність експорту увійшла технологічна складова як окремий вид конкурентної переваги. Технологічні зміни почали розглядатися як невід'ємна частина процесу економічного зростання та впровадження нововведень, у зв'язку з чим виділилась і категорія «технологічна конкурентоспроможність». Міжнародним Економічним Форумом технологічна конкурентоспроможність визначається як оперативність впровадження існуючих технологій для підвищення продуктивності в своїх галузях, з особливим акцентом на її здатності повноцінно використовувати інформацію та інформаційно-комунікаційні технології у повсякденній діяльності.

Однією з передумов конкурентоспроможності експорту є доступ до сучасної продукції та документації і володіння здатністю використовувати їх в своїй роботі. Основними джерелами зарубіжних технологій виступають прямі іноземні інвестиції, які часто відіграють ключову роль, особливо для країн, що знаходяться на нижчій стадії технологічного розвитку. Рівень технологій, які є доступними для фірм в країні, необхідно відрізнити від спроможності країни вести самостійно дослідження і розробки нових технологій для інновацій, які розширюють межі знань. Саме тому необхідно відокремлювати технологічну готовність від інновацій [6].

Китай значно випередив традиційних світових лідерів, таких як США, Японія, Німеччина. Це стало можливим за рахунок проведення комплексних заходів розбудови економіки. Китай імпортував технології провідних країн, паралельно розробляючи власні та подібні. Високий технологічний рівень економіки Китаю сприяв залученню зовнішнього капіталу великих міжнародних концернів. Це підтверджується ефективністю економіки з концентрацією уваги на технологічній складовій. Сьогоднішня практика реалізації державами технологічної конкурентоспроможності експорту дозволяє визначити основні напрямки політики її забезпечення.

Динамічна технологічна складова національної конкурентоспроможності експорту, на відміну від статичної цінової, визначає можливості та перспективи довгострокового розвитку економіки. Технологічна конкурентоспроможність експорту підвищує його здатність реагувати на зміни умов глобальної конкуренції та можливості забезпечення розвитку країни за рахунок внутрішніх економічних зрушень. У цьому контексті технологічна конкурентоспроможність означає стійке збільшення частки у світовій торгівлі для тих країн, інноваційні заходи яких є найуспішнішими.

Загострення міжнародної конкуренції потребує постійного використання інноваційних чинників для опанування технологічних ніш, що сприяє утриманню конкурентних переваг у довгостроковому періоді.

Технологічна конкурентоспроможність економіки, будучи довгостроковою за своїм характером, означає, що швидке зростання ВВП і експорту призводить до підвищення вартості національної валюти, а не девальвація валюти стимулює чистий експорт. Технологічні поліпшення, на відміну від девальвації валютного курсу, дають можливість країні реалізовувати на світових ринках більше товарів, які мають вищу вартість та вищу якість.

Створення умов для накопичення, формування та ефективного використання знань, технологічних ресурсів та інвестиційних ресурсів тощо, забезпечують технологічне лідерство країни в багатьох галузях економіки.

В сучасних умовах високотехнологічної конкуренції у світі успішними стають країни, які можуть розвинути потенціал інноваційно-технологічної модернізації економіки. Це посилює її гнучкість щодо реагування на зміни в конкурентному середовищі.

Міжнародна конкурентоспроможність будь-якої країни в даний час піддається перевірці на тлі глобалізації. Конкуренція в світовій економіці все більше інтернаціоналізується і загострюється, незважаючи на спроби ряду країн сховатися за неопротекціоністськими бар'єрами. Варто відзначити, що відбувається не тільки загострення конкуренції, а й модифікація її механізму. Загальновідомо, що конкурентний механізм – один з найважливіших інструментів ринкової економіки. В умовах глобалізації змінюється ринок, видозмінюється і конкуренція. Зростає число прийнятих до уваги параметрів конкурентоспроможності, виникають нові системи рейтингових оцінок.

Зліт Китаю обумовлений швидким зростанням ВВП (2-е місце в рейтингу), зростанням зайнятості, хорошим станом зовнішньої торгівлі (6 місце), зростанням золотовалютних резервів і стабільним станом бюджету (за цими факторами Китай не перевершив ніхто). Потрапити в першу десятку за конкурентоспроможністю, Китаю перешкоджає складне корпоративне законодавство, освіта, навколишнє середовище і фінансова система (за цими критеріями країна займає 51-е місце).

Китай має такі конкурентні переваги: 1) величезні трудові ресурси, дисциплінована, порівняно дешева працездатна робоча сила; природні ресурси; розвинена легка і видобувна промисловість, сталеливарна промисловість; 2) жорстко регульований курс національної валюти юаня. Основні торгові партнери Китаю вже давно вимагають переходу до плаваючого курсу, оскільки занижений курс юаня по відношенню до долара, на їхню думку, штучно підтримує конкурентоспроможність на світовому ринку; 3) політика уряду країни спрямована на розвиток сфери високих технологій китайської економіки, на поступове перетворення КНР з країни-імітатора в провідного розробника інформаційно-комунікаційних технологій і передових інформаційних стандартів [7].

Висновки. Запропонована модель оцінки конкурентоспроможності експорту в розрізі визначених чинників дозволить систематизувати інформацію щодо експортних потоків та сприятиме формуванню обґрунтованої стратегії розвитку конкурентоспроможного експорту.

Література

1. Anisimovaite, K. and Marcisauskiene, J. (2008). Veiksniu, turinciu itakos Lietuvos tekstiles ir siuvimo sektoriaus konkurencingumui analize, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Vol. 3(12), pp. 14–24.
2. Lawless, M (2010). Deconstructing gravity: trade costs and extensive and intensive margins, *Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'économie*, Vol. 43(4), pp. 1149–1172.
3. Dovgan, D.A. (2017). Problems of ensuring competitiveness for Ukrainian export on the world ferrous metals market // *Scientific journal - EUREKA: Social and Humanities (PIHЦ, ResearchBib, Eurasian Scientific Journal Index, IndianScience.in, Scientific Indexing Services, International Institute of Organized Research, Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat)*, Vol. 4, pp. 3–12.
4. Nowak-Lehmann E., Martinez-Zarzoso I. The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey's Exports to the EU // *JCMS: Journal of Common Market Studies* 45 (3), pp. 719–743.
5. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід / Гаман М.В. – К. : Вікторія, 2004. – 311 с.
6. Козловський І. В. Технологічна конкурентоспроможність та її значення для економіки України [Електронний ресурс] / І.В. Козловський. // *Ефективна економіка*. – 2013. – № 3. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_25.

7. KPMG (2016). The 13th Five-Year Plan China's transformation and integration with the world economy. Opportunities for Chinese and foreign businesses. Retrieved from <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2016/10/13fyp-opportunities-analysis-for-chinese-and-foreign-businesses.pdf>

References

1. Anisimoaite, K. and Marcisauskiene, J. (2008). Veiksniu, turinciu itakos Lietuvos tekstiles ir siuvimo sektoriaus konkurencingumui analize, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Vol. 3(12), pp. 14–24.
2. Lawless, M (2010). Deconstructing gravity: trade costs and extensive and intensive margins, *Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'économie*, Vol. 43(4), pp. 1149–1172.
3. Doygan, D.A. (2017). Problems of ensuring competitiveness for Ukrainian export on the world ferrous metals market // *Scientific journal - EUREKA: Social and Humanities (PIHII, ResearchBib, Eurasian Scientific Journal Index, IndianScience.in, Scientific Indexing Services, International Institute of Organized Research, Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat)*, Vol. 4, pp. 3–12 .
4. Nowak-Lehmann E., Martinez-Zarzoso I. The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey's Exports to the EU // *JCMS: Journal of Common Market Studies* 45 (3), pp. 719–743.
5. Haman M.V. Derzhavne upravlinnia innovatsiiamy: Ukraina ta zarubizhnyi dosvid / Haman M.V. – K. : Viktoriia, 2004. – 311 s.
6. Kozlovskiy I. V. Tekhnolohichna konkurentospromozhnist ta yii znachennia dlia ekonomiky Ukrainy [Elektronnyi resurs] / I.V. Kozlovskiy. // *Efektivna ekonomika*. – 2013. – № 3. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_25.
7. KPMG (2016). The 13th Five-Year Plan China's transformation and integration with the world economy. Opportunities for Chinese and foreign businesses. Retrieved from <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2016/10/13fyp-opportunities-analysis-for-chinese-and-foreign-businesses.pdf>

Рецензія/Peer review : 18.02.2019

Надрукована/Printed : 09.04.2019
Прорецензовано редакційною колегією